

L'AJUDA HUMANITÀRIA CONTRIBUEIX AL DESENVOLUPAMENT?

Luis Varese

Cap d'Oficina d'ACNUR a Campeche Quintana Roo, Mèxic

1. Introducció

El tema de la conferència em va ser proposat per la Fundació i he de confessar que la paraula desenvolupament, a seques, em resulta incòpiable. És més em resulta insuficient i irritant.

Certament no soc l'únic i per exemple el PNUD, li va afegir un cognom: desenvolupament humà. Crec que així ens anem acostant a definicions de millor lectura, però sobretot, procurant no amagar la tragèdia de les desigualtats i la injustícia de les mateixes. Els indicadors de desenvolupament humà són els que ens poden servir per mesurar l'ajuda humanitària **com a contribució** a la superació de la pobresa.

Altres indicadors són utilitzats per amagar realitats i interessos de grup, amb major facilitat. Per exemple, en un país com el meu, el Perú, es parla d'índexs de creixement econòmic (que suposo siguin reals) però ha augmentat la pobresa i han ressuscitat malalties endèmiques que havien desaparegut en anys anteriors. S'han enriquit només petits sectors de la societat.

La definició de desenvolupament que més m'agrada és la d'Eduardo Galeano, que diu que **"el desenvolupament és un viatge amb més naufrags que passatgers"**. Hi estic d'acord.

Tanmateix buscarem més endavant aquests indicadors que almenys ens allunyin de la pobresa com a condició tràgica en la qual viu més de la meitat de la humanitat. (1.300 milions viuen amb menys d'1 dòlar diari, aquesta dada és de l'any passat, potser en siguin més, ara.)

Però el tema no són els indicadors, per descomptat. El tema és com pot l'ajuda humanitària contribuir a revertir aquesta situació. Com podem contribuir a sortir d'aquest estat de **desenvolupament desigual i insostenible**.

Com podem contribuir a canviar aquest ordre on no està en qüestió la qualitat de vida sinó la supervivència mateixa.

Perquè es tracta de partir del suposat que tots els que treballem amb ajuda humanitària estem convençuts que és possible revertir aquesta situació signada per xifres de terror.

Com podem contribuir a que el desenvolupament deixi de ser un mite i es converteixi en un instrument de polítiques sàvies, responsables, planificades i solidàries. Com podem, parafrasejant León Felipe, dir que allò important no és arribar ni sols, ni aviat. Sinó amb tots i a temps.

Aquesta ambició que sembla ingènua, utòpica i fins i tot vanitosa, ha de ser la convicció que guia els esforços dels qui realitzen el treball humanitari.

La meva experiència amb l'ACNUR, a Nicaragua i Mèxic, ha estat i és altament positiva i això em va animar a acceptar el desafiament i dir que sí. ***Que des d'aquesta experiència, l'ajuda humanitària va contribuir i contribueix al desenvolupament.***

Certament hi ha condicions i són part central de la xerrada.

La població de la qual s'ocupa l'ACNUR són els refugiats.

És a dir els més pobres dels pobres. Els doblement perseguits: per ser pobres i per ser estrangers, com si per alguna d'aquestes dues causes, ells en fossin responsables. Com si per ser pobre o ser estranger fos una opció punible i per tant reus de culpa.

I si parlem de les dones, de les refugiades, parlem de les més perseguides de les perseguides. De les refugiades en el refugi. Ser dona, pobra, indígena, d'una altra ètnica, perseguida i a l'estranger, és una condició que voreja allò irreal, per a una mentalitat urbana, estable i nacional.

Si les mares i els pares han perdut els drets elementals, els nens i nenes refugiats, han perdut moltes vegades el dret de tenir pares. Ser fills o orfes en el refugi ha de ser tan dur com ho dibuixen ells mateixos amb els seus traços de colors tristos. O pitjor.

Pels refugiats i els pobres "el món és ample, però aliè..." com diu Rosendo Malqui el camperol de la novel·la de Ciro Alegria.

Aquest és el marc de població amb el qual majoritàriament treballa l'ACNUR.

No vull dramatitzar, són tan sols pinzellades superficials que dibuixen una realitat constant i en augment.

Amb població similar ens ha tocat treballar en dues experiències llatinoamericanes, a Nicaragua i a Mèxic. La primera és una experiència de retorn, de reinserció, de reconciliació.

La segona és una experiència de repatriació al país d'origen i d'integració en el país d'asil. Ambdues tenen a veure amb l'ajuda humanitària i el desenvolupament. Ambdues des del nostre punt de vista tenen resultats positius. Cap d'elles és perfecta.

2. Algunes definicions que ens seran útils

Voldria que em permetin definir, amb certa arbitrarietat i una mica la meu gust, alguns conceptes que ens lliguen en aquesta exposició:

L'ajuda humanitària: entesa com els recursos donats per països usualment rics. Pot ser utilitzada per evitar les morts en situacions d'emergència; mantenir situacions de supervivència; perpetuar la dependència; per dominar o; per lluitar contra la pobresa alliberant potencialitats dels pobles.

No requereix devolució en diners. És a dir no engrosseix el deute.

El desenvolupament: Tal com hem plantejat en la introducció, utilitzem com a base alguns dels indicadors de desenvolupament humà que empra el PNUD: l'ingrés, la taxa de mortalitat infantil, l'accés a l'electricitat, l'aigua, l'educació, les comunicacions, la igualtat de gènere, l'esperança de vida i agreguem-hi, la llibertat, la seguretat, les garanties individuals. La satisfacció d'aquests indicadors ens allunya de la pobresa.

Per ara conformem-nos amb això, a efectes del document.

L enfocament de gènere: la metodologia amb la qual ens aproximem a les relacions entre dones i homes. La seva correcta aplicació i aprehensió, democratitza les relacions de la parella, de la comunitat.

Entre l'emergència i el desenvolupament: la fase entre l'assistència immediata (recolzament alimentari i sostre) i aquella que permet l'inici de la satisfacció de les necessitats bàsiques a través de la inserció en la producció i comercialització, així com l'accés a serveis elementals. S'ha d'actuar des d'un inici amb una concepció integral i una proposta integradora.

La pobresa: "...significa la negació d'opcions i oportunitats per viure una vida tolerable." (Informe de Desenvolupament Humà PNUD 1997).

La pobresa és per tant, una vida intolerable.

La protecció internacional: L'ACNUR té la funció de proporcionar la protecció internacional als refugiats. Aquesta protecció té com a base: evitar el rebuig a la frontera, la no devolució, la no sanció per ingrés il·legal. Solucions duradores com són: repatriació voluntària, integració i reassentament a un tercer país. Aquest resum condensa potser allò central de la protecció internacional, pel que ens interessa veure en aquest tema.

3. Els drets humans, el desenvolupament i l'ajuda humanitària en el context actual.

Article 1.

"Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i drets i, dotats com estan de raó i consciència, han de comportar-se fraternalment els uns amb els altres."

"Els drets humans inclouen tots els elements necessaris pel desenvolupament humà, no només en relació als drets polítics i a la llibertat personal, sinó també en relació als drets econòmics, socials, culturals. Hi ha una clara correlació entre els problemes dels refugiats i el desenvolupament. No és per coincidència que el major nombre de refugiats es trobi a les regions més pobres del món."

Sadako Ogata. Alta Comissionada pels Refugiats.

En el marc del 50 Aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans, em resultaria poc seriós no referir-me a ella en el context d'analitzar l'ajuda humanitària i el seu vincle amb el desenvolupament.

Els drets humans requereixen de concreció. La voracitat que signa els processos econòmics i la manera com s'estan desenvolupant, allunyen cada vegada més aquesta possibilitat de concretar aquesta declaració aspiracional firmada el 1948.

El sistema financer i els jocs de borsa, redueixen l'eficiència d'una economia real, a un joc on els crupiers de la cibernètica són més poderosos que els amos de grans mines i per descomptat, dels miners.

Mirem en aquest marc la necessitat definitiva d'aplicar l'ajuda humanitària com a instrument entre l'emergència i el desenvolupament. L'ajuda humanitària pel combat a la pobresa generant consciència i no dependència.

Tampoc tindria molta validesa amagar-nos del context mundial en el qual ens trobem.

Amb la fi de la guerra freda o de la bipolaritat molts van tenir l'esperança de que s'obris un procés accelerat de desenvolupament, de disminució propera de la pobresa i una baixada notable en la inversió en armament i, per tant, un augment important d'escoles i hospitals. Com si els somnis finalment es concretessin.

La realitat va ser, com sempre, dura mestra i ens va mostrar que el **món unipolar i multiinestable** en el qual ens trobem, ha disminuït el recolzament real per l'ajuda humanitària. Que resulta cada vegada més difícil obtenir recursos, per exemple per l'Àfrica Subsahariana i que amb tota transparència hem de dir que, contràriament a l'Article 1 de la Declaració Universal, som cada vegada menys fraterns i menys iguals en dignitat.

En aquest context analitzat de manera telegràfica i amb aquestes referències com a guia voldria presentar les dues experiències mencionades.

4. Entre l'emergència i el desenvolupament: Els Projectes d'Impacte Ràpid a Nicaragua

El procés de retorn a Nicaragua s'inicia l'any 1986. Grups de Miskitos de la Costa Atlàntica acorden tornar a les seves comunitats. L'any 1989, es donen durant diversos mesos tres repatriacions diàries via Leymus, creuant el riu Coco a la Regió Autònoma de l'Atlàntic Nord. Milers de persones retornen a les seves comunitats i reben làmines de zinc, claus, martells, estris domèstics, llavors i algun recurs en efectiu. Menjar del Programa Mundial d'Aliments per tres a sis mesos.

A més es participa en alguna reconstrucció d'infraestructura de serveis com la reparació d'un pont, una escola, un pou d'aigua potable o una clínica, a les comunitats de retornats, destruïdes per la guerra.

Aquesta assistència circumscrita als repatriats es demostra insuficient per a la reinserció, mantenint la població en situació de supervivència o de pobresa (**situació intolerable**) i, el que és molt greu també, en lloc de facilitar la reconciliació entre els grups en conflicte, genera i aguditza contradiccions ja que afavoreix als que van estar fora del país.

Per altra banda el Govern no estava en condicions de donar una resposta immediata i les estructures internacionals pel desenvolupament no estaven en condicions de donar una resposta ràpida a les enormes carències que es presentaven.

El 1989 es dona la Conferència Internacional sobre Refugiats Centreamericans: CIREFCA. Aquesta Conferència busca consensuar posicions que permetin buscar solucions al refugi i al desplaçament i trobar camins per la pau. Un dels conceptes centrals de CIREFCA és la convicció de que la pau i el desenvolupament són indeslligables.

Un altre element fonamental va ser que CIREFCA amplia la població objectiu a ser beneficiada incloent, a més dels retornats, a la població en situació de pobresa crítica, els desplaçats, els desmobilitzats. És a dir tota la població que es troba a la microregió de la repatriació. Això òbviament contribueix a disminuir la contradicció generada inicialment pel recolzament exclusiu als repatriats. Vist retrospectivament s'inicia el combat a la pobresa a les àrees de retorn, utilitzant ajuda humanitària per a l'emergència.

Amb aquest marc de recolzament internacional i amb la convicció que l'assistència és insuficient per contribuir a la reinserció social i econòmica de la població desarrelada,

l'ACNUR s'aboca a buscar solucions d'emergència, amb fons humanitaris i, capaços de transferir quelcom més que un grapat de llavors i una encaixada de mans.

Els Projectes d'Impacte Ràpid.

L'ACNUR va desenvolupar a Nicaragua, en 20 mesos, 352 projectes d'impacte ràpid, canalitzant aproximadament 13,5 milions de dòlars d'ajuda humanitària de la Comunitat Internacional. No oblidem que una característica extraordinària per executar aquests projectes, és que l'ajuda humanitària permet tenir els diners disponibles de manera immediata. Està destinada a resoldre l'emergència.

Aquets projectes van beneficiar 90.000 retornats i aproximadament 120 mil habitants de les regions de reinserció. Van beneficiar de manera directa prop de tres-centes mil persones. Podem dir que mig milió de persones es van beneficiar directament o indirectament dels PIR.

Avui 7 anys després de la seva execució, els projectes d'infraestructura segueixen funcionant i aquells de producció mantenen la seva vigència en un percentatge proper al 60%. (Aquestes xifres són aproximades i en la nostra opinió valdria la pena fer un estudi seriós de seguiment dels PIR).

El que sí podem dir és que poblacions com La Conquista, San Juan del Norte, Kukra River o Papaturo, no han rebut cap mena de projecte ni d'ajuda per part dels següents governs i avui dia són poblats existents, sòlids, puixants, que s'han consolidat en base a aquests projectes inicials.

Principals característiques dels PIR:

- Satisfer necessitats bàsiques;
- Ràpids d'executar;
- Inversió única;
- Sostenibilitat del projecte;
- Capacitat d'execució a l'àrea de concentració dels beneficiaris ;
- Ús de recursos humans i materials de la zona;
- Ús de tecnologies apropiades.

Aquestes característiques dels PIR, tanmateix no serien gens noves si no tinguessin com a guia fonamental i ineluctable els tres criteris que són l'eix central per garantir el seu èxit: ***la planificació de base, l'enfocament de gènere i el concepte de circuit integrat.***

Planificació de base:

Normalment la fase d'investigació i estudi és la que no es pot desenvolupar en situacions d'emergència. És l'etapa que derrota molts dels projectes dels organismes financers i agències de desenvolupament que es veuen impeditos d'aplicar instruments d'anàlisi, que suposadament han de garantir l'èxit de la inversió. La urgència no permet donar la tranquil·litat necessària per aquest pas.

A la fase d'emergència, és factible planificar, és factible realitzar l'estudi però concentrant-se en el coneixement en la pròpia població. Confiant en la població,

participant amb ella. Aquest exercici democràtic de participació popular és central per a la planificació dels micro projectes i el seu èxit futur. En el cas de Nicaragua, en primer lloc la pròpia població retornada va plantejar les seves necessitats. Van participar també com a actors de la planificació, altres organitzacions de base locals, ONG's (on n'hi havia), autoritats municipals, religioses, el govern a través del Programa d'Assistència a Repatriats (PAR) i l'ACNUR.

En aquesta etapa va ser fonamental començar per pensar en reconstruir allò devastat per la guerra, tant en l'aspecte productiu com de serveis i transport.

Entendre que la reconstrucció va amb millores, amb elements nous però fàcilment aprehensibles per la comunitat.

No és necessari fer un gran estudi de comercialització, per saber que si el trill d'arròs que existia allà, que era rendible i que beneficiava a la població riberenca del Riu Coco i va ser destruït per la guerra, avui de ser reposat, perquè es reinicia la producció d'arròs.

En fi, ni el temps de la conferència ni l'espai ens permeten ampliar un concepte conegut i trillat, però molt poques vegades practicat. El que sí és indispensable recalcar és que requereix de paciència, compromís i militància amb la idea, per part dels tècnics i funcionaris que treballen en aquest aspecte basal de la implementació dels projectes.

En aquesta fase els que administren l'ajuda han de ser gestors dels projectes que emergeixen de les mateixes comunitats i han de ser capaços d'injectar recursos frescos de manera immediata.

L'Enfocament de Gènere:

Definim gènere com les característiques culturals que es donen entre els homes i les dones i que basant-se en una justificació de les diferències físiques, col·loquen en una posició de desigualtat a les dones.

L'enfocament de gènere, com a categoria de canvi implica la presa de consciència de gènere. Implica la participació diferent i igualitària de les dones buscant que prenguin part activa en el procés, des de la planificació fins a l'execució dels projectes.

Aquest nou enfocament considera que les dones desarrelades comparteixen tots els problemes dels homes amb la seva mateixa situació, agreujades per la seva condició de gènere subordinat i pretén donar resposta a les necessitats específiques que enfronten les dones per aconseguir la seva pròpia identitat.

És una categoria de canvi i la metodologia amb la qual ens aproximem a les relacions entre dones i homes. La seva correcta aplicació i aprehensió, democratitza les relacions de la parella, de la comunitat.

Si els parlés des de la teoria, tot això no deixaria de ser un esforç intel·lectual interessant, discutible i capaç de mantenir-nos hores entretinguts en el debat bizantí. Els parlo des de la pràctica.

Incorporar la dona a l'ingrés familiar amb igual salari per igual feina, va ser part de l'experiència dels PIR. Quan els contractistes deien que les dones no podien fer treball de paleta perquè endarrerien l'obra, per la seva manca d'experiència (cosa que moltes vegades no era certa) aconseguíem que al menys la pintura de l'escola o la clínica, fos realitzada per dones.

I s'havia de veure les cares quan el dissabte cobraven el jornal de la setmana i l'orgull del treball remunerat.

Quan es va plantejar que les dones no podien treballar el projecte d'apicultura, van demostrar amb la pràctica que podien ser pioneres tirant endavant la seva cooperativa apícola a Estelí.

Això requereix no una aproximació ideologista. No es va tractar d'aguditzar la confrontació, es va intentar generar bases materials per poder parlar d'igualtat de condicions. Certament no pretenc dir que solucionem el tema de la cultura dominant o el masclisme, en 20 mesos i amb 352 microprojectes, però sí es tracta de demostrar que l'enfocament de gènere és practicable i que és factible millorar l'ingrés d'una família donant el valor econòmic real al treball de les dones.

Que a partir d'aquest treball remunerat i organitzat s'estén a l'organització de cercles d'estudi i de capacitació. És a dir a la participació democràtica, en millors condicions, a la vida de la comunitat.

Treballem conjuntament, buscant mecanismes per alliberar hores d'atenció als fills, creant llars d'infants autosostenibles. Aquest treball va tenir èxit en molts casos.

No es tracta d'excusar-se dient que es recarrega el treball de la dona, de per sí doblement explotada. Es tracta de trobar amb **elles i amb ells, les alternatives de participació en l'economia i en la planificació.**

Voldria citar l'Informe de Desenvolupament Humà 1997 del PNUD, en aquest tema on diu que **"Un compromís creatiu amb la igualtat de gènere, reforçarà totes les esferes d'acció per reduir la pobresa"**.

A Nicaragua va ser factible realitzar amb èxit aquest aspecte del programa, entre altres raons perquè havien transcorregut 10 anys d'una revolució social on la participació de la dona va ser un element indiscutible i perquè tot i treballant amb dones que provenien de l'oposició armada, elles mateixes havien participat de la guerra o l'exili, però m'atreveixo a pensar que aquesta última és la condició majoritària de dones refugiades o retornades.

L'enfocament de gènere el vam haver d'aprendre primer nosaltres. Les primeres batalles es van donar dins de l'ACNUR. Després amb la nostra contrapart governamental. Vam passar a les ONGs i els mecanismes d'implementació. Amb la població amb la qual treballem l'esforç va ser permanent i gairebé sempre ben rebut.

El Circuit Integrat:

Aquest és un concepte fonamental per diferenciar els PIR de qualsevol petit projecte amb població en situació de pobresa. Tal com en el cas dels dos anteriors la seva utilització és mandatòria per garantir les millors bases de l'èxit.

En rigor és una idea molt simple: es tracta de combinar projectes de producció, comercialització, accés als serveis bàsics i al transport. Des de l'inici de l'aplicació de l'ajuda humanitària.

Podem definir al circuit integrat com un conjunt de microprojectes, complementaris entre ells, que tenen com a objectiu enfortir el teixit social i econòmic de la comunitat, elevant la qualitat de vida.

Parlem dels fets reals: un pou per a l'aigua potable, una escola i el seu mestre, un bot per a transportar els productes i el recolzament per produir el blat de moro. Individualment són projectes petits, comunals, senzills. Usualment es donen amb

ajuda humanitària en situacions de post emergència. Planificats des del seu inici com un circuit garanteixen la salut bàsica (l'aigua potable), l'educació bàsica, el transport (comercialització) i la producció, aquesta concepció és la que diferencia l'ajuda assistencial de la incorporació de recurs per alliberar les potencialitats de la comunitat.

A la fase d'assistència es van lliurar els materials per a l'habitatge bàsic i les llavors pel començament de la sembra. Els PIR apareixen aquí com l'element complementari a la fase de supervivència i la seva implementació eleva la qualitat de vida de la comunitat.

Treballar la planificació d'aquest circuit, directament amb la població genera organització i eleva la capacitat dels dirigents naturals en participar en l'elaboració dels plans.

És un element de contribució a la reconciliació en àrees de guerra. Permet buscar els punts de trobada de les parts en conflicte. Facilita la participació de les dones i obre possibilitats de consolidació de la comunitat a partir del descobriment global de les necessitats.

En molts casos part dels projectes que conformen el circuit ja existeixen, en altres s'ha de partir de zero. L'important és donar la visió de conjunt que permeti a la pròpia comunitat desenvolupar els seus plans de futur. Hi ha indubtablement un procés de democratització de les decisions i dels recursos.

El conjunt dels microprojectes amb aquesta visió ens permet dir que **el tot és major que la suma de les parts.**

Ara bé, si fem un esforç d'abstracció es poden visualitzar els circuits integrats dins d'una regió, com cercles les circumferències dels quals es toquen o entrecreuen i en el conjunt tenim a una població amb necessitats bàsiques cobertes, podem veure la base de futurs projectes de desenvolupament, de llarg alè i d'augment accelerat d'indicadors de desenvolupament humà. No ens allunyem de l'ajuda humanitària ni ens subordinem a l'assistència paternal o maternal. La convertim en una proposta viable, amb la població.

Per finalitzar aquesta brevíssima aproximació a l'experiència dels PIR a Nicaragua, voldria puntualitzar alguns criteris que van permetre seleccionar contraparts executores en el cas de Nicaragua:

- Presència en el lloc del projecte;
- Personal en el terreny;
- Experiència en les activitats a ser executades;
- Compromís de fer participar als beneficiaris homes i dones en forma equitativa.

Aquestes contraparts van ser, des d'un mestre d'obra, un constructor artesanal de bots, passant per ONGs, govern local, fins una empresa capaç de construir un Hospital. Tot això sense deslligar-se de la població, actor principal d'aquesta tasca.

5. La Integració dels refugiats Guatemalencs a Mèxic. El Pla Multianual a Campeche i Quintana Roo.

Cap a finals de 1981 els refugiats guatemalencs comencen a creuar la frontera mexicana per Chiapas fugint de la política de terra arrasada implementada pel govern del seu país. S'estableixen en campaments de refugi al llarg de l'esmentada frontera.

Fins el 1983 es produeixen incursions de l'exèrcit de Guatemala en territori mexicà generant incidents i crims contra refugiats.

El 1984 el Govern de Mèxic decideix reasentar part dels refugiats a la Península de Yucatán, als estats de Campeche i Quintana Roo **"... per protegir la seva vida i donar una solució a llarg termini per mitjà de la integració econòmica que respecti i promogui la seva integració cultural"**.

Estem parlant d'una població que pertany a 9 ètnies diferents totes d'origen maia; que va arribar amb el 60% d'analfabetisme entre els homes i el 87% entre les dones.

El 1985 els refugiats organitzats i amb el recolzament de la Comissió Mexicana d'Ajuda al Refugiats (COMAR) i de l'ACNUR comencen els treballs preparatoris de les seves parcel·les. Construeixen les seves cases i inicien tasques agrícoles per a l'autoconsum, complementant-les amb granges familiars d'animals domèstics.

Entre 1986 i 1988 es van dissenyar els lineaments generals del pla multianual destinat a oferir una solució durable a aquells refugiats que no optessin pel pla de repatriació voluntària o que decidissin romandre a Mèxic.

"Els principals objectius de l'esmentat pla consistien en la promoció de l'autosuficiència dels refugiats a través de l'agricultura i la ramaderia i la integració de les esmentades activitats productives als plans de desenvolupament de l'estat de Campeche. L'objectiu a llarg termini era possibilitar que els refugiats aconseguixin obtenir condicions de vida equivalents a les dels camperols mexicans de l'àrea en termes d'ingrés econòmic, treball i accés a serveis per integrar-se a la societat mexicana mentre desitgin romandre al país i així mateix facilitar la repatriació voluntària, quan els refugiats desitgin tornar". (Avaluació del programa Multianual a Campeche 1986-1993)

Avui dia més de 16.000 refugiats de Campeche i Quintana Roo van retornar a Guatemala. Queden aproximadament 10.000 als estats de Campeche i Quintana Roo. El 53% d'ells són nens nascuts a Mèxic. El programa de repatriació segueix obert i simultàniament el govern de Mèxic, en una decisió que honora la seva històrica tradició d'asil, ha ofert la integració definitiva per a aquells que ho desitgin atorgant, fins i tot, la nacionalitat pels que ho sol·licitin.

Ubicats en set poblats, els refugiats guatemalencs compten amb un promig d'1,5 hectàrees de conreu; un solar de vivenda amb un hort familiar de 600 metres quadrats; escola, clínica i locals comunals; carrers, aigua potable i llum elèctrica a nivell domèstic. Centres de comerç i mercat, camp de futbol i projectes productius des del conreu de blat de moro i fesol, passant per l'apicultura fins a cooperatives de transport o de producció fructícola i ramadera. Compten a més amb un sistema de crèdit autogestionari.

Amb austeritat i en condicions tercermundistes, però si ens fixem en els serveis i l'accés a ells ens adonarem que indicadors bàsics de desenvolupament humà estan àmpliament coberts.

La dotació de serveis domèstics correspon a l'equivalent als poblats de camperols mexicans veïns. Per això es van fer.

Tot això ha tingut un cost aproximat de 15 milions de dòlars americans només pels que viuen a l'estat de Campeche.

Em vull permetre el luxe de fer algunes divisions. Dividits entre 17.322 (que van ser-ne beneficiats) dona 865,95 dòlars per persona, entre 9 anys dona 96,21 dòlars, per any, per persona. Aquesta és la inversió del projecte a l'estat pels assentaments de Maya

Tecùn, Kestè, Quetzal Edzná i Los Laureles, incloent el pagament de part del personal de COMAR.

És a dir que amb 8,01 dòlars per persona per mes (dividim 96,21 entre 12 mesos) s'han aconseguit establir 4 poblats amb estesa elèctrica, escola, clínica, aigua potable domiciliar i llum domiciliar, producció i crèdit.

Fons d'ajuda humanitària, invertits amb participació de la població, i una opció social i econòmica integral dels funcionaris del govern i de l'ACNUR, que van dissenyar i executar aquest projecte.

Un altre element central que s'ha de destacar és que aquest programa va permetre que l'autosuficiència alimentària es donés als tres anys. Mentre que a Chiapas, per diferents condicions, es continua amb l'assistència, en els altres dos estats s'ha aconseguit tallar-la des de 1993, restituint la dignitat del productor agrícola.

Voldria permetre'm entrar en detall en un sol tema que prendré com a exemple: el sistema de crèdit.

Les Caixes de Crèdit Comunal:

Existeixen dotze Caixes de Crèdit Comunal. Van ser creades per corregir una experiència de crèdit revolvent que no va funcionar com s'esperava en el disseny del projecte inicial. Van ser creades també amb l'objectiu de traslladar la responsabilitat del maneig del crèdit als propis camperols.

El procés de gestació va ser lent perquè es va debatre llargament amb la pròpia població. Ells preferien seguir depenent del sistema anterior administrat per COMAR i ACNUR. Poc a poc i amb seriosa tasca de convenciment es van anar constituint les caixes (**planificació de base**). La població va triar si preferia caixes mixtes o només de dones (**enfocament de gènere**). Van optar pel tipus d'interès i el muntant mensual que havien de pagar. Van posar els seus propis reglaments i van triar els seus líders. Tenen un comitè tècnic que aprova o no, els projectes presentats. Reben fins un màxim de 5000 pesos (500 dòlars) per projecte i un termini de devolució de 12 mesos com a màxim. L'única condició és que els projectes siguin productius i que l'assemblea avaluï l'honorabilitat dels sol·licitants.

Avui en dia, 18 mesos després del seu inici, utilitzen 120 mil dòlars entre totes les caixes amb un muntant promig de recuperació del 92% d'interessos i 89% de capital. Hi ha quatre caixes només de dones. Les altres són mixtes.

El projecte d'ACNUR finalitza en la seva part substantiva aquest any. Hi haurà continuïtat i seguiment per part d'un projecte Bilateral entre la Unió Europea i el Govern de Mèxic a través de la COMAR. Aquest projecte és de desenvolupament microregional i integra dotze comunitats mexicanes veïnes als poblats guatemalencs. (**Circuit integrat**).

He volgut ser extremadament sintètic sobre aquesta experiència a Mèxic, perquè crec que les xifres parlen per si soles. Els indicadors salten a la vista.

6. Conclusions

Perquè l'ajuda humanitària compleixi un paper democratitzador dels recursos i en el combat a la pobresa, obrint espais pel desenvolupament ha de:

- **Partir de la planificació amb la base:** la participació de la població és fonamental per l'èxit dels projectes. És a més el germen de la participació democràtica també en els aspectes de l'administració dels recursos i l'educació;
- **A les àrees d'implementació han de donar-se condicions de pau:** en condicions de guerra no veiem possible parlar de projectes vinculats al desenvolupament. L'execució dels mateixos seria excessivament complexa.
- **L'acord dels governs i millor encara la seva participació en l'aplicació de l'ajuda humanitària és fonamental per a la seva correcta utilització:** Tant en el cas de Nicaragua com en el de Mèxic el recolzament dels governs i el seu compromís amb la implementació dels projectes va facilitar i obrir les portes pel seu funcionament. En condicions adverses i amb l'oposició dels governs d'asil o de reinserció, les condicions seran molt més difícils.
- **L'ajuda ha d'atorgar-se a través d'organismes que puguin canalitzar-la de manera immediata de tal manera que els projectes s'implementen en el termini més curt.** Han de tenir presència en el terreny on actuaran.
- **S'ha d'inserir en plans de desenvolupament microregionals o regionals existents o concebre's com a circuits integrats:** la seva execució ha de pensar-se en el marc del combat a la pobresa. En el marc d'assolir aquests indicadors de desenvolupament humà que hem parlat amb anterioritat.
- **S'ha d'implementar amb enfocament de gènere:** és l'única garantia d'una participació igualitària en els aspectes de planificació i execució dels projectes. Augmenta la capacitat de resposta i garanteix les bases d'igualtat en un model més just de convivència. Ha de tenir una lectura i execució transversal.
- **L'ajuda humanitària ha de contemplar la fase entre l'emergència i el desenvolupament com a part de l'assistència:** Si es perd de vista aquest factor la seva validesa estarà circumscrita a l'efímer que pugui ser garantir la supervivència de la població en condicions de misèria. Malgrat no estiguin clars els plans de desenvolupament següents. Malgrat que aquests no existissin s'ha de plantejar en un marc que inclogui la fase abans descrita. Els instruments que permetin la incorporació d'una població desarrelada i la seva ubicació a una fase superior a la de supervivència, han de ser part de l'ajuda humanitària des del primer moment. Recordar els exemples dels poblats de Nicaragua, como Graytown, Kukra River, La Conquista, abans mencionats.
- **La fase següent depèn de la humanització dels mecanismes i organismes financers:** resulta obvi que si al finalitzar la fase d'ajuda humanitària, els organismes financers mantenen les condicions que fins avui els regeixen, tot l'esforç caurà, però no per deficiències de l'ajuda humanitària o del treball realitzat, sinó per intolerància dels qui posen per sobre de l'ésser humà, el valor dels diners. El procés de transferència de la fase inicial d'ajuda humanitària cap a la finalització de la fase d'emergència i la seva vinculació amb el desenvolupament depèn fonamentalment d'això i és una decisió política factible i fins i tot rendible.

6. Algunes reflexions finals:

No pretén aquest ser un document acabat. Són reflexions fruit de l'experiència, que espero hagi sabut compartir amb vostès i que ens facilitin avançar cap a alternatives més optimistes cap el final del segle. Certament s'han quedat en el tinter, o a la computadora, moltes idees.

Les xifres són fredes i ens apaivaguen les consciències. Parlar de 1300 milions d'éssers humans que viuen amb menys d'un dòlar, no ens ensenya la fotografia de la misèria. Sento que ens l'amaga.

A la vegada hi ha xifres que consolen, diu el text del PNUD, al qual m'he referit diverses vegades, que el cost d'eradicació de la pobresa seria de l'1% de l'ingrés mundial i no més del 2 al 3% de l'ingrés de tots els països, llevat els més pobres . És a dir és factible i fins i tot econòmic.

Si posem xifres per exemple, del deute extern dels països que reben ajuda humanitària, i convertíssim una petita part d'aquest deute en fons per a l'eradicació de la pobresa, enllaçant aquests fons amb la fase anterior, entre l'emergència al desenvolupament, segurament avançaríem molt.

No vull abundar en això, sí vull ratificar la meva convicció que un ús intel·ligent, planificat i sòlid de l'ajuda humanitària pot contribuir al desenvolupament. Reitero que un ús d'aquesta ajuda amb esperit d'urgència, sense valoracions ideològiques monetaristes sinó solidàries, fan la diferència entre aquesta i la inversió. Fan la diferència entre un esperit que entén l'ajuda com a part d'una justa devolució i distribució de la riquesa i aquells que pensen que una part del seu propi cos, que és la humanitat, és descartable.

L'experiència que he volgut compartir amb vostès es refereix a refugiats, però la meua experiència m'indica que aviat haurem d'atendre als asilats de la fam, als pròfugs de la misèria amb la mateixa dedicació que als primers i en els vostres propis països.

Sí vull ratificar la meua convicció de que l'ajuda humanitària pot expressar de diferents maneres la condició humana: pot ser un instrument de subjugació o de solidaritat humana. De retard o de desenvolupament.

Personalment m'oposo a les posicions nihilistes que no ofereixen opció i es mantenen en la pura crítica i per això crec que no hi ha instruments econòmics que siguin bons per se. Tots tenen una connotació que expressa els interessos dels qui els controlen, tanmateix l'art de la negociació, haurà de ser fer coincidir els interessos dels governs poderosos amb els dels necessitats i en aquest espai actuar per avançar en les conquestes pròpies que eleven la dignitat humana, fins on això sigui possible.

Fins assolir la solidaritat humana que és l'expressió més immediata de l'ètica a la qual aspirem. Aquesta ètica que ha de regir-nos requereix d'una visió de conjunt i el conjunt és la humanitat i no una de les seves parts.

Moltes Gràcies.

Les opinions que aquí s'aboquen són responsabilitat exclusiva meua i no reflecteixen necessàriament l'opinió de l'ACNUR.

El que sí els hi dic amb molta honra, és que aquesta darrera experiència amb l'ajuda humanitària i el que acceptarem en anomenar desenvolupament se la dec a l'ACNUR, organisme del qual son funcionari.